

159.922.5:616.39-053.2/.5

Ставлення до себе підлітків, що страждають на ожиріння

Беляєва О.Е.

В статті представлені результати дослідження неусвідомлюваних аспектів самоствавлення підлітків з ожирінням. Виявлені особливості самоствавлення, пов'язані зі статтю, віком та ступенем ожиріння. Показаний зв'язок самоствавлення із проявами тривожності та депресивності хворих. Доведено, що конфліктні варіанти ставлення до себе підлітків з ожирінням сполучені із посиленням тривожності та депресії. Виявлені тенденції щодо посилення у підлітків із конфліктним самоствавленням тривожності у стосунках з батьками та в разі перебування в експертній ситуації.

Ключові слова: підлітки, ожиріння, психологічні особливості, ставлення до себе

В статье представлены результаты исследования неосознаваемых аспектов самоотношения у подростков с ожирением. Выявлены особенности самоотношения, связанные с полом, возрастом и степенью ожирения подростков. Показана связь конфликтного самоотношения с проявлениями тревожности и депрессивности больных. Установлено, что конфликтные варианты самоотношения подростков с ожирением сопряжены с усилением тревожности и депрессии. У подростков с конфликтным самоотношением выявлены тенденции усиления тревожности в отношениях с родителями и в случае пребывания в экспертной ситуации.

Ключевые слова: подростки, ожирение, психологические особенности, самоотношение.

The paper presents the results of studying unconscious aspects of the self-attitude in adolescents with obesity. Some peculiarities in the self-attitude related with gender, age and degree of obesity have been revealed in our adolescent patients. The relationship between the conflicting self-attitude in patients and manifestations of their anxiety and depression has also been shown. It has been established that conflict variants of the self-attitude in obese adolescents are associated with an increase in anxiety and depression. An increased anxiety tendency in relationships with parents and in case of staying in the expert (test) situation has been found in obese adolescents with conflicting self-attitude.

Key words: adolescents, obesity, psychological peculiarity, self-attitude.

Проблема дослідження самоствавлення особистості досить актуальна, адже уявлення людини про себе відіграють визначну роль в регуляції поведінки, при цьому адекватне ставлення до себе є запорукою благополучного функціонування індивіда як суб'єкта суспільних відносин [1,2]. Відомо, що підлітковий вік є сенситивним періодом розвитку самосвідомості й формування Я-концепції. В цей час розвивається рефлексія, диференціюється структура образу "Я", підлітки інтенсивно збагачують уявлення про себе, в них динамічно змінюється самооцінка, формується емоційно-ціннісна складова самосвідомості, при цьому спостерігається посилення критичного ставлення до себе [3,4]. Останнім часом відбувається зростання розповсюдженості ожиріння серед дітей, високий ризик формування метаболічних та серцево-судинних ускладнень цієї патології становить загрозу для здоров'я підлітка в майбутньому. [5,6]. Водночас, ожиріння як психосоціальний феномен несе також негативні психологічні наслідки, чинить значний вплив на самооцінку, формування ідентичності, соціальні стосунки та адаптацію підлітка [6,7]. В дослідженнях психологічних чинників ожиріння у дітей, науковці фокусуються на вивченні особистісних, емоційних та мотиваційних складових зазначеної патології, розглядають особливості образу тілесного "Я" при ожирінні [6, 7,8]. Але проблематика психологічних складових ставлення до себе підлітків із ожирінням до останнього часу лишається малодослідженою.

З метою визначення особливостей ставлення до себе підлітків із ожирінням проведено психодіагностичне дослідження.

Обсяг та методи дослідження. Обстежено 96 підлітків з ожирінням різного ступеню, хлопців та дівчат віком 12-17 років, що надходили для лікування до ендокринологічного відділення ДУ "ІОЗДП НАМН".

Проведено психологічне дослідження із використанням Колірному тесту ставлення для оцінки ставлення хворих до себе та членів своєї родини; Госпітальної шкали тривоги та депресії, методики багатовимірної оцінки дитячої тривожності (МОДТ), а також опитувальника якості життя MOS-SF-36. Математична обробка отриманих даних проводилася із використанням параметричних та непараметричних методів.

Результати та їх обговорення. За даними колірному тесту ставлення визначали неусвідомлюване ставлення хворих до себе. Відтворюючі колірний образ своєї особистості підлітки з ожирінням найчастіше обирали жовтий (27,1%) або зелений (25,0%) колірний еталон. Жовтий пов'язується із жвавістю, зацікавленістю, відкритістю, потягом до спілкування. Синьо-зелений колір на психологічному рівні відбиває риси незворушності, самодостатності, вимогливості та напруження. Уявлення про себе як енергійну, діяльну, рішучу та сильну людину виявляли 15,6% підлітків з ожирінням, асоціюючи себе з червоним (жовто-гарячим) колірним еталоном.

Тривожною ознакою особистісного неблагополуччя поставала ідентифікація з сірим колірним еталоном – 12,5% обстежених обирали для відтворення власного образу сірий колір, що пов'язується з якостями млявості, нерішучості, пасивності, невпевненості. 8,3% хворих асоціювали свій характер з чорним кольором – що відбиває прояви незалежного, впертого, відлюдькуватого та ворожо

налаштованого стилю поведінки. Найменш придатними для психологічної самоідентифікації підлітків з ожирінням виявилися фіолетовий (5,2%) та коричневий (3,1%) еталони, що втілюють, відповідно, риси мрійливої зачарованості та злагідної поступливості.

Відмінності між хворими різної статі виявлялися у частоті самоідентифікації з сірим еталоном, що було суттєво більш властиво хлопцям з ожирінням (19,1% проти 6,1% у дівчат; $P_f < 0,03$). Майже кожен п'ятий хлопчик з ожирінням асоціював власний образ із кольором, що несе психологічний зміст відстороненості та потайливості. Дівчата з ожирінням дещо частіше за хлопців обирали для самовизначення зелений (30,6% проти 19,1% у хлопців), але відмінності не сягали статистичної значущості.

Вікові особливості самоставлення хворих на ожиріння визначалися у частоті самоідентифікації обстежених з жовтим еталоном, що символізує інтерес, нецілеспрямовану активність, сподівання та прагнення змін. Подібне самовизначення найчастіше реєструвалося в старшій віковій підгрупі (16-17 років) – 34,5%; в групі 14-15- річних хворих такий вибір привернув 25,7% обстежених; в молодшій групі (12-13 років) самоідентифікація з жовтим реєструвалася лише у 12,5% хворих ($P_f < 0,02$ порівняно з старшою віковою групою).

У хворих з різним ступенем ожиріння відзначалися суттєвими відмінностями колірної самоідентифікації. Підлітки з ожирінням I ступеню асоціювали свій характер переважно з жовтим кольором – 39,3%, втричі частіше, ніж хворі з ожирінням II ступеню (13,3%; $P_f < 0,07$). Підлітки з ожирінням I ступеню рідко обирали червоний для відображення свого характеру (3,6%). В групі з ожирінням II ступеню червоний обирався для самоідентифікації найчастіше (22,2%; $P_f < 0,01$ порівняно з ожирінням I ст.). В групі з ожирінням III-IV ступеню для самоідентифікації обирався переважно жовтий (34,8%) або зелений еталон (30,4% випадків); з червоним ці хворі співвідносили свій характер вдвічі рідше – 17,4%, але, тим не менш, суттєво частіше, ніж підлітки з I ступенем захворювання.

Емоційне прийняття, відкидання або нейтральне ставлення до себе визначалося за рангом кольору самоідентифікації в індивідуальній розкладці колірних переваг обстеженого. Більший ранг означає більше відкидання, а менший ранг більше прийняття. Отримані ранги розподілялися на три категорії: 1-3 ранг відповідав позитивному самоставленню, виявленню самоповаги, впевненості у собі; 4-5 ранг – нейтральне ставлення; 6-8 негативне самоставлення.

В групі підлітків з ожирінням позитивне ставлення до себе визначалося у 78,1% хворих, нейтральне - у 15,6%. Неусвідомлюване самовідкидання реєструвалося у 6,3% обстежених хворих.

За характером колірних самовизначень виділена група підлітків з ожирінням із конфліктним ставленням до себе, до якої були віднесені хворі з негативним ставленням до себе й такі, що асоціювали свій характер з ахроматичними колірними еталонами (сірий, чорний) та коричневим – 26 підлітків (27,1%). Проведений порівняльний аналіз психодіагностичних показників хворих залежно від наявності конфліктного самоставлення.

Хворі на ожиріння із конфліктним самоставленням мали тенденцію до підвищення тривожності порівняно із хворими, що сприймали себе позитивно. За даними МОДТ в цій групі хворих спостерігалася тенденція до більш високих проявів тривоги у стосунках із батьками ($P_U < 0,06$) та в ситуації перевірки знань ($P_U < 0,08$). Виявлена також тенденція погіршення рівня психічного здоров'я за даними опитувальника якості життя ($P_U < 0,09$).

Хворі на ожиріння із конфліктним самоставленням відрізнялися за показником тривоги в тесті Люшера ($P_U < 0,02$), в них реєструвалися більш високі середні показники тривоги ($P_t < 0,05$) і депресії ($P_t < 0,05$) за даними госпітальної шкали рівень депресії за даними госпітальної шкали тривоги та депресії.

Висновки. Таким чином, доведено, що конфліктні варіанти ставлення до себе підлітків з ожирінням сполучені із посиленням тривожності та депресивності. Виявлені тенденції щодо підвищення у підлітків із конфліктним самоставленням тривожності у стосунках із батьками а також за умов перебування в експертній ситуації. Поглиблення знань щодо особливостей самоприйняття підлітків, які страждають на ожиріння, дозволяє визначити напрямки корекційного втручання, пов'язані з формуванням у хворих адекватного образу свого "Я" та створенням у них більш гнучкого й позитивного самоставлення. Розвиток самоприйняття підлітків, хворих на ожиріння, постає важливим чинником їх адаптації до сучасних умов суспільного функціонування та сприяє покращенню якості їх життя.

Література

1. Регуш Л. А. Самоотношение подростков и переживание проблем школьной жизни /Л.А. Регуш // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. – 2009. – №100. – С.57-65.
2. Чевачина А. Современные эмпирические исследования по проблеме самоотношения у подростков /А. Чевачина // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць / [За заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Спецвип. 9. –Слов'янськ : СДПУ, 2012. – 309.
3. Максименко С.Д. Реалізація нужди у підлітковому віці / С. Д. Максименко // Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського: зб. наук. праць. Серія «Психологічні науки» / за ред. С.Д. Максименка, Н.О. Євдокимової. – Т. 2. – Вип. 4. – Миколаїв: Іліон, 2010. – С.6-10.
4. Зонтов О.В. Методологічні засади дослідження підліткового віку у контексті задач сучасної психології / О.В. Зонтов // Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського: зб. наук. праць. Серія «Психологічні науки» / [За ред. С.Д. Максименка, Н.О. Євдокимової]. – Т. 2. – Вип. 4. – Миколаїв: Іліон, 2010. – С.91-95.

-
5. Аверьянов А.П. Ожирение в детском возрасте /А.П.Аверьянов Н.В. Болотова, Ю.А. Зотова // Лечащий врач. – 2010. – №2. – С. 30-35.
  6. Психосоматичний аспект проблеми ожиріння з інсулінорезистентністю у дітей / Е.А. Михайлова, О.А. Будрейко, Д.А. Мітельов, Л.Д. Нікітіна // Педіатрія, акушерство та гінекологія. – 2011. – № 4 (446). – С. 101.
  7. Vander Wal J.S. Psychological complications of pediatric obesity / J.S.Vander Wal, E.R.Mitchell // *Pediatr Clin North Am.* – 2011. – Vol.58(6). – P. 1393-1401.
  8. Тарасова Т.В. Физический образ “Я” у подростков, страдающих ожирением / Т. В. Тарасова, Н. В. Гвоздева // Вестник Мордовского госуниверситета. - 2011. - № 2. - С. 241-243.